

«...α δεν τη γράφουν οι τακτοποιημένοι»

αστυνομικής λογοτεχνίας η στάση αυτή έχει κάπως αλλάξει τα τελευταία χρόνια. Στην πραγματικότητα τα είδη αυτά δίνουν πολύ συχνά έργα που δεν είναι μόνο εξαιρετική λογοτεχνία αλλά έχουν και μια προβληματική πολύ πιο προωθημένη από αυτή της «σοβαρής» λογοτεχνίας. Μιλώντας π.χ. για την επιστημονική φαντασία, ας θυμηθούμε τον Χάξλεϊ, τον Ζαμιάν, τον Φίλιπ Ντικ, τον Στανιόλαβ Λεμ και ένα σωρό άλλους. Όσο για τη γυναικεία λογοτεχνία, όρος που δεν μου αρέσει, δεν ξέρω πόσο παραγνωρισμένη είναι. Αν τα ροζ μυθιστορήματα είναι γυναικεία λογοτεχνία, τότε όχι μόνο παραγνωρισμένη δεν είναι αλλά και κάνει θραύση. Τώρα μάλιστα με το κίνημα του #metoo πρέπει να περιμένουμε ότι η γυναικεία εξομολογητική-καταγγελτική λογοτεχνία θα γίνει το κυρίαρχο είδος.

• Στο «Η ελιά και η φλαμουριά» στέκεστε στην Ελληνίδα ως συγγραφέα και ως πρωίδα λογοτεχνίας, επισπαιμώντας μια αντίφαση: παρότι την περίοδο αυτή έχει αποκτήσει θεσμικές ελευθερίες, αυτές δεν μετασχηματίστηκαν σε πραγματικές ελευθερίες...

Η σημερινή Ελληνίδα φαίνεται πράγματι πως δυσκολεύεται να εσωτερικεύσει

τις θεσμικές ελευθερίες που απέκτησε στη Μεταπολίτευση. Φυσικά η εσωτερικεύση είναι μια μακρά διαδικασία, αλλά πενήντα ή σαράντα χρόνια δεν είναι λίγα. Σωστά κάνετε πάντως διάκριση ανάμεσα στην κοινωνική πραγματικότητα και τον αντικατοπτρισμό της στη λογοτεχνία. Η προβληματική ορισμένων γυναικών συγγραφέων μπορεί να δώσει την εντύπωση μιας μεγάλης προόδου, μεγαλύτερης από την πραγματική. Ίσως τα ροζ μυθιστορήματα και η απίχυσή τους δίνουν, από αυτή την άποψη, μια πιο πιστή εικόνα, παρά τα κλισέ, την ανυπόφορη γραφή και την αυταρέσκεια που κρύβεται συχνά κάτω από την αυτολήπηση των ηρωίδων τους.

• Τι σκέφτεστε όταν ακούτε ότι ένα βιβλίο «αρέσει στο κοινό»;

Εχω ακούσει πολλές φορές εκδότες να λένε ότι το τάδε βιβλίο τους θα αρέσει στο κοινό. Στην πραγματικότητα εννοούν, αν και δεν το συνειδητοποιούν πάντοτε, ότι θα αρέσει στο δικό τους κοινό, που μπορεί να είναι μεγαλύτερο ή μικρότερο. Το κοινό είναι σήμερα διαφοροποιημένο, δεν διαβάζουν όλοι τα ίδια βιβλία. Υπάρχει βέβαια κάποια ώσμωση ανάμεσα στις διάφορες κατηγορίες αναγνωστών, αλλά σε γενικές γραμμές άλλοι είναι

αυτοί που διαβάζουν την ελληνική λογοτεχνία που βγάζει π.χ. ο «Ψυχογιός» και άλλοι αυτή που βγάζει η «Εστία» ή το «Μελάνι». Αν πάντως θέλουμε να μιλήσουμε για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό ως σύνολο, υπάρχει μεγάλο πρόβλημα παιδείας. Και γι' αυτό ευθύνεται πρωτίτως το σχολείο.

• Ποιο είναι το πρώτο χάρισμα που αναζητάτε σε ένα βιβλίο;

Αν ένα βιβλίο δεν σε ερεθίσει, δεν λέω να σου αρέσει, από τις πρώτες σελίδες του, γιατί να το διαβάσεις; Γιατί πρέπει να φτάσεις στη σελίδα 50, ας πούμε, για να το βρεις ενδιαφέρον; Μιλώ βέβαια από τη σκοπιά του αναγνώστη. Αλλά και ως κριτικός έπαθα από ένα σημείο και έπειτα, δυστυχώς για μένα πολύ αργά, να διαβάζω βιβλία που δεν με τράβηξαν στις πρώτες δέκα, το πολύ είκοσι σελίδες τους. Το πρώτο προσπαθούσα να απαντήσω όταν έγραφα για ένα βιβλίο ήταν γιατί πρέπει να μας ενδιαφέρει ή να μας αφορά ως αναγνώστες. Η ακαδημαϊκή κριτική παραβλέπει συχνά αυτό το ερώτημα.

• Από τα δικά σας πεζογραφικά έργα, ποια θεωρείτε πιο ενδιαφέροντα;

Διακρίσεις απέναντι στα παιδιά μου, έτσι; Τέλος πάντων. Θα ανέφερα το «Τετέλεσται» (1996) και το «Τι ζητούν οι βάρβαροι» (2008). Το «Τετέλεσται» είναι μια συνομιλία της λογοτεχνίας με τη φωτογραφία και τη φιλοσοφία της Ιστορίας, που άρεσε πολύ και στο εξωτερικό. Το μυθιστορημα «Τι ζητούν οι βάρβαροι», πάλι, είναι μεταξύ άλλων μια κατάθεση της σχέσης μου με τα Βαλκάνια, ένα μείγμα έρωτα και φόβου, οικειότητας και απώθησης, που εκφράζει κάποιες απόψεις «αιρετικές», μη «πολιτικά ορθές» και μη «εθνικά ορθές».

• Ο λογοτεχνικός μικρόκοσμος έχει απασχολήσει ελάχιστα την ελληνική πεζογραφία. Στο βιβλίο σας επισημαίνετε τη σάτιρα πθών και ιδεών «Ο συγγραφέας και το εξώφυλλο» (1991) του Κώστα Κοντοδήμου και το σατιρικό, ειρωνικό «Τιμή ένεκεν» (2004) του Πέτρου Τασόπουλου. Ίσως όμως το πιο υπονοητικό και εύγλωτο να ήταν η «Πινακοθήκη τεράτων» του Μιχάλη Μιχαηλίδη (2009), που αποσύρθηκε εσπευσμένα από τα ράφια, σαν να μην αντέχει το σινάφι καμία αμφισβήτηση...

Το λογοτεχνικό σινάφι στην Ελλάδα κουβαλάει πολλές αμαρτίες, φανερές και κρυφές. Αυτό το κάνει να αισθάνεται ένοχο και ανασφαλές. Η ανασφάλεια και

η ενοχικότητα οδηγούν σε δυσανεξία απέναντι στην κριτική, σε εκθροπάθεια και σε εκστρατείες ακύρωσης όσων βγάζουν στη φόρα τα άπλυτά του.

Προσωπικά, προσπαθούσα πάντοτε να διαχωρίζω το ανθρώπινο ποίον ενός συγγραφέα από την ποιότητα των βιβλίων του. Καλός συγγραφέας δεν σημαίνει και καλός άνθρωπος, και η μικρότητα του ελληνικού λογοτεχνικού σιναφιού δεν συνεπάγεται απαραίτητα μικρότητα του έργου που παράγει. Δυστυχώς ή ευτυχώς η μεγάλη λογοτεχνία δεν γράφεται από ανθρώπους-πθικά υποδείγματα. Ο Ντοστογιέφσκι, για παράδειγμα, δεν ήταν ευχάριστος χαρακτήρας και σίγουρα δεν ήταν ο Σελίν. Μπορεί ένας προικισμένος παλιάνθρωπος να αισθάνεται την ανάγκη να εξλειωθεί για την παλιάνθρωπιά του με βιβλία υψηλής αισθητικής και βαθιά πθικού περιεχομένου.

• Και η ερώτηση-κλισέ: Μπορεί ένα βιβλίο να αλλάξει τον κόσμο;

Παραείναι ρομαντική αυτή η προσδοκία. Κανένα βιβλίο δεν έχει πυροδοτήσει επανάσταση. Ας πούμε ότι κάποια βιβλία μπορούν να αλλάξουν τη συνείδηση ανθρώπων που μπορούν να αλλάξουν έναν κόσμο που είναι έτοιμος να αλλάξει.

Παραείναι ρομαντική αυτή η προσδοκία. Κανένα βιβλίο δεν έχει πυροδοτήσει επανάσταση. Ας πούμε ότι κάποια βιβλία μπορούν να αλλάξουν τη συνείδηση ανθρώπων που μπορούν να αλλάξουν έναν κόσμο που είναι έτοιμος να αλλάξει.

«Αφορμή ή και πρόφαση η πανδημία για αντιδημοκρατικές πρακτικές»

Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Κούρτοβικ κλείνει το βιβλίο του ανοίγοντας ένα μεγάλο θέμα πολιτικής. Προκειμένου να βρει την αναγνώριση που της αξίζει στις διεθνείς βιβλιογορές, η ελληνική πεζογραφία, λέει, θα χρειαστεί να σπάσει τα γραφικά στερεότυπα που εξακολουθούν να ορίζουν την εικόνα της χώρας. Όμως το εάν θα το κατορθώσει δεν εξαρτάται από τα έργα που μεταφράζονται ή από την (καταργημένη) πολιτική μεταφράσεων. Εξαρτάται, από την οικονομική δομή και δράση της χώρας, από τις λειτουργίες της πολιτικής, από τον προσανατολισμό των εκπαιδευτικών θεσμών, από τις επενδύσεις στην παιδεία, στην έρευνα και στον πολιτισμό, από τη γενική εικόνα της πνευματικής δραστηριότητας της χώρας.

• Πόσο «βαριά» είναι τελικά η βιομηχανία του πολιτισμού στην Ελλάδα;

Η «βαριά βιομηχανία του πολιτισμού» είναι ένα μεγάλο, χονδροειδές φέμα, έτσι όπως χειρίζονται τη φράση οι πολιτικοί μας. Η βαριά βιομηχανία παράγει προϊόντα ζωτικής σημασίας. Για το ελληνικό κράτος όμως ο πολιτισμός δεν ήταν ποτέ ζωτικής σημασίας. Δείτε τα μούτρα που κάνουν οι βουλευτές ή οι υπουργοί όταν τους ανατίθεται το υπουργείο Πολιτισμού. Ο πολιτισμός είναι για τους Έλληνες πολιτικός απλώς ένα εξάρτημα της βαριάς βιομηχανίας του τουρισμού και, ως τέτοιο, αναφέρεται μόνο στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό.

• Ως πολιτικός αρθρογράφος υπήρξατε πολύ δγκτικός προς τον ΣΥΡΙΖΑ. Πώς σχολιάζετε τη θητεία της Ν.Δ. ως διάδοχης κυβέρνησης;

• Τι σας ανησυχεί περισσότερο στην ελληνική κοινωνία σήμερα; Παρά τη δυστυχία, την τυφλή οργή

Ο διανοούμενος που θέλει να είναι ανεξάρτητο πνεύμα πρέπει να στέκει κριτικά πρωτίτως απέναντι στην εξουσία, όποια και αν είναι αυτή. Όσο ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν κυβέρνηση, και ας μην ξενάμε μαζί με ποιους, ή και λίγο ναφίτερα, όταν ήταν φανερό ότι όδευε προς την εξουσία με τον τρόπο που όδευε, έβλεπα στη συμπεριφορά του πολλά που σήκωναν σκληρή κριτική και δεν νομίζω ότι έσφαλλα. Τώρα έχουμε άλλη κυβέρνηση άλλου χρώματος και στην πολιτική της αυτά τα δύο χρόνια υπάρχουν ακόμη περισσότερα που θεωρώ ότι πρέπει να σπλιτευθούν. Για κάποια από αυτά το έκανα όσο αρθρογραφούσα στο protagon.gr.

• Τι σας ανησυχεί περισσότερο στην ελληνική κοινωνία σήμερα; Παρά τη δυστυχία, την τυφλή οργή

και ορισμένα πολύ άσχημα πολιτικά φαινόμενα που συνόδεψαν την κρίση της δεκαετίας του 2010, όπως η άνοδος της Χρυσής Αυγής, η ελληνική κοινωνία έδειξε αξιοθαύμαστη αντοχή, όπως και η ελληνική δημοκρατία. Άλλες κοινωνίες δεν θα είχαν αντέξει τόσο πόνο και θα είχαν κινηθεί πολύ μαζικότερα προς τα άκρα. Αυτό που σήμερα με ανησυχεί περισσότερο είναι ότι η πανδημία του Covid-19 χρησιμοποιείται ως αφορμή ή και πρόφαση για αντιδημοκρατικές πρακτικές και για θεσμικές αλλαγές προς αυταρχική κατεύθυνση, που έρχονται για να μείνουν, ενώ οι κριτικές φωνές καταγγέλλονται στο όνομα δήθεν της λογικής, και της σύνεσης.

*Ολόκληρη η συνέντευξη θα δημοσιευτεί στην www.efsyn.gr